

**УНІВЕРСАЛЬНАЯ
ДЗЕСЯТКОВАЯ
КЛАСІФІКАЦЫЯ**

Аб'яднаны інстытут праблем інфарматыкі
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Нацыянальная бібліятэка Беларусі

УНІВЕРСАЛЬНАЯ ДЗЕСЯТКОВАЯ КЛАСІФІКАЦЫЯ

**Асноўная табліца. Класы 0-9
Дапаможныя табліцы
Алфавітна-прадметны паказальнік**

Першае скарачанае выданне
на беларускай мове

Мінск
2015

УДК 025.45UDC-028.13=161.3
ББК 78.364.111.3
У591

Рэдакцыйная калегія:

Ю. С. Гецэвіч, С. А. Пугачова, Г. Р. Станіславенка,
Т. В. Кузьмініч, А. Нарэйка, С. А. Гецэвіч

Укладальнікі алфавітна-прадметнага паказальніка:

С. І. Лысы, Г. Р. Станіславенка, Ю. С. Гецэвіч

Рэцэнзенты:

В. П. Русак, доктар філалагічных навук
Б. М. Лабанаў, доктар тэхнічных навук

Перакладчыкі з англійскай мовы:

С. Гецэвіч, А. Скопінава, С. Дзенісюк, Г. Станіславенка, С. Філімонаў, Д. Кушнaroў, К. Ломаць,
А. Сіняк, Т. Окрут, Л. Кухарава, І. Кушаль, А. Дашкоўская, Д. Капыш, Д. Камнева, К. Леановіч,
Д. Бірукоў, А. Баравік, Я. Міхайлава, М. Кот, А. Герман, Ю. Луконіна, Ю. Рамановіч,
М. Ластоўская, В. Варановіч, Ю. Барадзіна, Я. Качан, Ю. Гецэвіч

The Belarusian abridged UDC edition was published as an official UDC Consortium publication No. 097
(publishing licence PL2015/03)

Універсальная дзесятковая класіфікацыя : Асноўная табліца. Класы 0-9.
У59 Дапаможныя табліцы. Алфавітна-прадметны паказальнік : першае скарочанае выданне
1 на беларускай мове / Аб'яднаны інстытут праблем інфарматыкі Нацыянальнай акадэміі
навуک Беларусі, Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; [рэдакцыйная калегія: Ю. С. Гецэвіч,
С. А. Пугачова, Г. Р. Станіславенка і інш.; укладальнікі алфавітна-прадметнага
паказальніка: С. І. Лысы, Г. Р. Станіславенка, Ю. С. Гецэвіч]. – Мінск, 2015. – 332 с.
ISBN 978-985-7039-88-3

Пераклад класаў міжнароднай класіфікацыйнай сістэмы “Універсальная дзесятковая класіфікацыя” (УДК; англійская назва Universal Decimal Classification (UDC)) на сучасную беларускую мову зроблены на падставе англамоўнай эталоннай скарочанай версіі УДК (UDC Abridged Edition) міжнароднага Кансорцыума УДК (UDC Consortium).

Першае скарочанае выданне УДК на беларускай мове змяшчае больш за 10 000 асноўных класаў, дапаможныя табліцы і алфавітна-прадметны паказальнік.

Выданне будзе запатрабавана ў бібліятэках, кнігагандлёвых арганізацыях, інфармацыйных цэнтрах для сістэматызацыі дакументаў, арганізацыі дакументных фондаў і пошуку інфармацыі. Яно можа таксама выкарыстоўвацца ў метадычнай і вучэбнай рабоце пры правядзенні семінараў, майстар-класаў, трэнінгаў, чытанні адпаведных лекцыйных курсаў у сістэме падрыхтоўкі кадраў і павышэння кваліфікацыі для вышэй названых устаноў.

УДК 025.45UDC-028.13=161.3
ББК 78.364.111.3

ISBN 978-985-7039-88-3

© UDC Consortium, 2015
© Дзяржаўная навуковая ўстанова
“Аб'яднаны інстытут праблем інфарматыкі
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі”,
2015
© Дзяржаўная ўстанова
“Нацыянальная бібліятэка Беларусі”, 2015
© Прыватнае прадпрыемства па аказанні

ЗМЕСТ

ПРАДМОВА ДА ПЕРШАГА СКАРОЧАНАГА ВЫДААННЯ УНІВЕРСАЛЬнай ДЗЕСЯТКОВАЙ КЛАСІФІКАЦЫІ НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ.....	4
УСТУП.....	6
ДАПАМОЖНЫЯ ТАБЛІЦЫ.....	8
+ , / Табліца 1a - Злучальныя сімвалы. Каардынацыя. Пашырэнне.....	8
:, ::, [] Табліца 1b - Сімвалы вызначэння адносін. Сімвалы вызначэння парадку (паслядоўнасці). Сімвалы групування.....	8
=... Агульныя вызначальнікі мовы. Табліца 1c.....	9
(0...) Агульныя вызначальнікі формы. Табліца 1d.....	13
(1/9) Агульныя вызначальнікі месца. Табліца 1e.....	17
(=...) Агульныя вызначальнікі рас, народаў, этнічных груп і нацыянальнасцяў. Табліца 1f.....	32
"..." Агульныя вызначальнікі часу. Табліца 1g.....	33
-0... Агульныя вызначальнікі распаўсюджаных характарыстык. Табліца 1k.....	38
0 НАВУКА І ВЕДЫ Ё ЦЭЛЫМ. АРГАНІЗАЦЫЯ. ІНФАРМАТЫКА. ІНФАРМАЦЫЯ. ДАКУМЕНТАЦЫЯ. БІБЛІЯТЭЧНАЯ СПРАВА. УСТАНОВЫ. ПУБЛІКАЦЫІ.....	49
1 ФІЛАСОФІЯ. ПСІХАЛОГІЯ.....	60
2 РЭЛІГІЯ. ТЭАЛОГІЯ.....	64
3 ГРАМАДСКІЯ НАВУКІ.....	70
5 МАТЭМАТЫКА. НАТУРАЛЬНЫЯ НАВУКІ.....	101
6 ПРЫКЛАДНЫЯ НАВУКІ. МЕДЫЦЫНА. ТЭХНАЛОГІЯ.....	133
7 МАСТАЦТВА. ЗАБАЎКІ. ВІДОВІШЧЫ. СПОРТ.....	184
8 МОВА. МОВАЗНАЎСТВА. ЛІНГВІСТЫКА. ЛІТАРАТУРА.....	202
9 ГЕАГРАФІЯ. БІЯГРАФІІ. ГІСТОРЫЯ.....	209
АЛФАВІТНА-ПРАДМЕТНЫ ПАКАЗАЛЬНІК.....	215
ДЛЯ ЗАЎВАГ.....	327

ПРАДМОВА ДА ПЕРШАГА СКАРОЧАНАГА ВЫДАННЯ УНІВЕРСАЛЬНАЙ ДЗЕСЯТКОВАЙ КЛАСІФІКАЦЫІ НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Універсальная дзесятковая класіфікацыя (УДК) – адна з самых выкарыстальных класіфікацыйных схем. Яна шырока прымяняецца ў бібліятэчных каталогах, картатэках, у сістэмах дакументавання і інфармацыйнай падтрымкі ў больш чым 130 краінах свету на 40 мовах. Універсальная дзесятковая класіфікацыя – гэта мова індэксавання і пошуку інфармацыі, якая ахоплівае ўвесь універсум ведаў.

УДК з’яўляецца ёмкай і падрабязнай класіфікацыяй з добра вызначанымі назвамі раздзелаў і падраздзелаў, якія пастаянна пашыраюцца і ўдакладняюцца сусветнай супольнасцю навукоўцаў. Паводле яе прынцыпаў дакладна індэксуюцца розныя віды дакументаў, распрацоўваецца тэрміналагічная база прадметных вобласцей, ствараюцца слоўнікі. Дзякуючы УДК, любы карыстальнік можа пабачыць зафіксаваную ў выданнях панараму ведаў Чалавека пра Творцу і Сусвет.

Арыгінальнай мовай УДК на дадзены момант з’яўляецца англійская. Пераклад УДК на іншыя мовы рэгульнае некамерцыйная арганізацыя – Кансорцыум УДК, які знаходзіцца ў г. Гаага (Нідэрланды).

Міжнародны Кансорцыум УДК у асобе галоўнага рэдактара Аіды Славік даў станоўчы адказ на запыт супрацоўнікаў Аб’яднанага інстытута праблем інфарматыкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі пра дазвол перакласці няпоўную версію скарочанага выдання УДК (UDC Summary) на беларускую мову. У выніку ў канцы 2011 г. стала даступнай афіцыйная няпоўная анлайн версія скарочанага выдання УДК (UDC Summary) на беларускай мове, якая ўтрымлівае 2600 класаў (даступна ў Інтэрнэце па спасылцы <http://www.udcsummary.info/php/index.php?lang=be>). Пасля таго, як у канцы 2012 г. быў адкрыты доступ да скарочанай версіі УДК (UDC Abridged Edition), ужо за 2013 год быў зроблены першасны пераклад на беларускую мову.

Такім чынам, у межах першага этапу працы (2011 г.) з англійскай на беларускую мову было перакладзена 3298 запісаў ці каля 37 тыс. слоў-тэрмінаў, што складае больш за 270 тыс. друкаваных сімвалаў. На другім этапе (2013-2014 гг.) выніковая колькасць перакладзеных запісаў дасягнула 12893, што складае больш за 90 тыс. слоў-тэрмінаў альбо 700 тыс. друкаваных сімвалаў.

На працягу 2013-2015 гг. адбыліся тры паслядоўныя вычыткі перакладзеных класаў і неабходныя дапераклады новых класаў. Наступнымі этапамі ў 2015 г. сталі навуковае рэдагаванне і тэрміналагічная вычытка класаў УДК на беларускай мове, а таксама – моўная карэкцыя. Асабліва важна адзначыць, што на этапе тэрміналагічнай вычыткі ў беларускую версію

УДК былі дададзены класы, якія адлюстроўваюць беларускія нацыянальныя асаблівасці геаграфіі і гістарычную перыядызацыю. На завяршальным этапе быў складзены алфавітна-прадметны паказальнік.

Такім чынам, у структуру УДК на беларускай мове ўваходзяць дапаможныя табліцы, асноўная табліца і алфавітна-прадметны паказальнік.

Сярод асноўных складанасцяў, які ўзніклі пры падрыхтоўцы гэтага выдання, варта адзначыць наступныя: неабходнасць апрацоўкі вялікіх аб'ёмаў тэкставых дадзеных; праца з вялікай колькасцю разнастайных тэматык, якая патрабуе пастаяннага паглыблення ў макра- і мікратэмы выданняў, а таксама ўдзелу шматлікіх галіновых спецыялістаў; тэхнічныя непаладкі з дыстанцыйнай сістэмай перакладу, прадстаўленай Кансорцыюмам УДК; вялікую працягласць праекта па часе, у сувязі з якой адбываліся змены ў камандзе. У працэсе працы па перакладзе, удзельнікі праекта сутыкаліся як са звыклымі кожнаму перакладчыку лексічнымі і граматычнымі трансфармацыямі, так і са складанымі ступенямі полісеміі тэрмінаў, назвамі моў, рэлігій, геаграфічных назваў і інш. На падставе пералічаных акалічнасцяў удзельнікі праекта па перакладзе УДК на беларускую мову плануюць будучую дапрацоўку і ўдасканаленне гэтага выдання.

Варта адзначыць з вялікай падзякай і ўганараваннем наступных філолагаў, лінгвістаў, праграмістаў, супрацоўнікаў бібліятэк і навуковых устаноў Беларусі і іншых людзей добрай волі, якія спрычыніліся да падрыхтоўкі гэтага выдання Універсальнай дзесятковай класіфікацыі на беларускай мове:

Святлана Пугачова, Сяргей Дзенісюк, Сяргей Філімонаў,
Дзмітрый Кушнароў, Кацярына Ломаць, Арына Сіняк,
супрацоўнікі перакладніцкай кампаніі ПУП «Праўны пераклад»,
Аляксей Нарэйка, Алена Скопінава, Таццяна Окрут,
Людміла Кухарава, Ірына Кушаль, Агата Дашкоўская, Дыяна Капыш,
Дар'я Камнева, Кацярына Леановіч, Дзмітрый Бірукоў, Алена Баравік,
Яўгенія Міхайлава, Марыя Кот, Анатоль Герман, Юлія Луконіна,
Юлія Рамановіч, Майя Ластоўская, Валер Варановіч, Алег Копач,
Юлія Барадзіна, Алена Гюнтар, Яўгенія Качан, Ганна Станіславенка,
Станіслаў Лысы, Аляксей Бураўкін, Павал Бураўкін, Алена Іванова,
Алена Ярмоліч, Нэллі Кавалеўская, Наталля Казінец, Лілія Алімава,
Вольга Якімцова, Наталля Лобач, Таццяна Валодзіна, Ігар Варакса,
Віктар Малышчыц, Радзім Гарэцкі, Язэп Сцепановіч,
Зміцер Салашкін, Сямён Клейнер, Барыс Лазука, Андрусь Унучак,
Вераніка Мандзік, Алена Сітнік, Зміцер Хведарук, Антоні Бокун,
Вольга Жандарава, Дар'я Карпюк, Святлана Гецэвіч.

Ю. С. Гецэвіч,
загадчык лабараторыі распазнавання і сінтэзу маўлення
Аб'яднанага інстытута праблем інфарматыкі НАН Беларусі,
кандыдат тэхнічных навук

УСТУП

Беларускія бібліятэкі валодаюць вялікім інфармацыйным патэнцыялам. На працягу доўгіх гадоў яны забяспечваюць збор, доўгатэрміновае захаванне і арганізацыю свабоднага доступу да максімальна поўнай калекцыі нацыянальных дакументаў, а таксама лепшых замежных інфармацыйных рэсурсаў, запатрабаваных айчыннымі карыстальнікамі. Бібліятэкі краіны ўключаюцца ў нацыянальныя і сусветныя інтэграцыйныя працэсы бібліяграфічнай апрацоўкі і распаўсюджвання другаснай інфармацыі. Паспяховасць інфармацыйнай дзейнасці сучасных бібліятэк абумоўлена правільным выбарам і карэктным прымяненнем сродкаў для ўпарадкавання і прадстаўлення тэкставай інфармацыі. Яны павінны адпавядаць сусветнаму ўзроўню патрабаванняў да пошукавых сістэм, забяспечваць аптымальнае задавальненне інфармацыйных патрэбнасцей розных катэгорый карыстальнікаў, а таксама годна прадстаўляць нацыянальныя дакументы (частку гісторыка-культурнай спадчыны беларускага народа) у сусветнай інфармацыйнай прасторы. Для дасягнення гэтага беларускай бібліятэчнай супольнасцю робіцца нямала.

Гэта, перш за ўсё, распрацоўка камунікатыўных фарматаў BELMARC для бібліяграфічных і аўтарытэтных запісаў. Іх укараненне ў бібліятэчна-бібліяграфічную практыку спрыяла паспяховасці функцыянавання на рэспубліканскім узроўні сістэмы карпаратыўнай каталагізацыі (СКК), стварэнню і развіццю асноўнай пошукавай сістэмы бібліятэк Беларусі – зводнага электроннага каталога (ЗЭК). Гэта садзейнічае ліквідацыі дубліравання работ па апрацоўцы дакументаў у маштабах краіны. У поўнай ступені магчымасці СКК і ЗЭК рэалізуюцца толькі пры выкарыстанні адзіных фарматаў і класіфікацыйных сістэм.

Нацыянальная бібліятэка Беларусі, рэспубліканскія і навукова-тэхнічныя бібліятэкі краіны на працягу многіх гадоў выкарыстоўваюць Універсальную дзесятковую класіфікацыю (УДК) для сістэматызацыі дакументаў і арганізацыі тэматычнага пошуку. УДК дазваляе з дастатковай глыбінёй і дэталёвасцю адлюстраваць змест дакументаў, якія паступаюць у бібліятэкі краіны. Яе магчымасцей дастаткова для паўнаватраснага прадстаўлення нацыянальных дакументаў, а таксама адлюстравання шматграннасці дакументаў краязнаўчага зместу. Выкарыстанне названай класіфікацыйнай сістэмы ўсімі бібліятэкамі Беларусі дазволіць забяспечыць эфектыўнасць функцыянавання СКК і ЗЭК. Гэта аднаразовая бібліяграфічная апрацоўка дакументнага патоку, які накіроўваецца ў бібліятэчныя фонды, а таксама магчымасць імпартавання (без дапрацоўкі) якасных бібліяграфічных запісаў і рэалізацыя рэлевантнага тэматычнага пошуку неабходнай інфармацыі. Але найбольш выразна прывілеі прымянення УДК праявляцца пры рэалізацыі самых буйных карпаратыўных айчынных бібліятэчных праектаў – стварэнне

электроннага інфармацыйнага рэсурсу нацыянальнай бібліяграфіі Беларусі і Нацыянальнай электроннай бібліятэкі.

Прамоцыя міжнароднай класіфікацыйнай сістэмы УДК на нацыянальную глебу дазволіць таксама прапанаваць альтэрнатыву «Тыпавой схеме класіфікацыі для краязнаўчых каталогаў (картатэк) бібліятэк Рэспублікі Беларусь» (Мінск, 1994). Відавочна, што названая схема ўжо не дазваляе адлюстроўваць усю сучасную шматграннасць краязнаўчага дакументнага патоку, да таго ж яе немагчыма і немэтазгодна развіваць.

Выкарыстанне адзінай класіфікацыйнай сістэмы зробіць магчымым здзяйсняць яе метадычнае і тэхналагічнае суправаджэнне на карпаратыўнай аснове, а таксама плённа ўдзельнічаць у рабоце міжнароднага прафесійнага супольніцтва.

Т.В. Кузьмініч,
намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі
па інфармацыйных рэсурсах, канд. пед. навук, дацэнт

ДЛЯ ЗАЎВАГ

(Заўвагі, прапановы і пажаданні просім высылаць на электронны адрас udc.belarusian@gmail.com ці па пошце 220012, г. Мінск, вул. Сурганава, 6, 422)

УНІВЕРСАЛЬНАЯ ДЗЕСЯТКОВАЯ КЛАСІФІКАЦЫЯ

Асноўная табліца. Класы 0-9
Дапаможныя табліцы
Алфавітна-прадметны паказальнік

Першае скарачанае выданне на беларускай мове

Карэктары

Г. Станіслаўка, А. Гюнтар, А. Скопінава, Т. Округ, Ю. Барадзіна, Я. Качан, А. Бураўкін, П. Бураўкін, А. Іванова, А. Ярмоліч, Н. Кавалеўская, Н. Казінец, Л. Алімава, В. Якімцова, Н. Лобач, Т. Валодзіна, І. Варакса, В. Мальшчыц, Р. Гарэцкі, Я. Сцепановіч, З. Салошкін, С. Клейнер, Б. Лазука, А. Унучак, В. Мандзік, А. Сітнік, З. Хведарук, А. Бокун, В. Жандарава, Д. Карпюк, С. Гецэвіч, Ю. Гецэвіч

Адказны за выпуск С. А. Пугачова

Дызайн вокладкі Т. В. Пешынай

Камп'ютарная вёрстка Г. Р. Станіслаўка, Ю. С. Гецэвіча, С. І. Лысага

Падпісана ў друк 22.12.2015. Фармат 60x84¹/₈. Гарнітура Таймс. Лічбавы друк.
Умоўн. друк. арк. 38,13. Ул.-выд. арк. 28,92. Тыраж 5 экз. Заказ 631.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
дзяржаўная ўстанова “Нацыянальная бібліятэка Беларусі”.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворца, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў №
1/398 ад 02.07.2014.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворца, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў №
2/157 ад 02.07.2014.

Пр. Незалежнасці, 116, 220114, Мінск.
Тэл. (+375 17) 293 27 68. Факс (+375 17) 266 37 23. E-mail: edit@nlb.by.